

ERZURUM KONGRESİ'NDE RİZELİ DELEGELERİN FAALİYETLERİ

Makbule SARIKAYA *

ÖZET

Erzurum Kongresi, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihlerinde toplanmıştır. Kongre, Anadolu'daki Ermeni ve Rum isteklerine karşı, Türk vatanının bütünlüğünü korumak, milli hakları savunmak için toplanmıştır.

Trabzon Vilayetinden 14 delege Erzurum Kongresi'ne katılmıştır. Bu delegelerden 2 kişi Rize dendir (Hakkı ve Necati Beyler)

Erzurum Kongresi'nden milli konular görüşülürken Rizeli delegeler söz almış ve yapılan seçimlere aday olmuşlardır. Erzurum Kongresi kararlarında Rizeli delegeler de etkin rol oynamışlardır.

İzmir Mütarekesi'nin hemen ertesinde Anadolu'da, amaçlarda paralellikler olmakla birlikte çoğunluğu yerel ölçekli milli direniş faaliyetleri başlamıştır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ise, adeta bir ateşleyici rolü oynamış ve örgütlenmelerini tamamlamış yerel milli kuvvetler, güçlerini bölgesel ölçekte birleştirmek amacıyla harekete geçmişlerdir.¹ Bu şekilde toplanan Erzurum Kongresi, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu kongreye Rize'nin dahil olduğu Trabzon Vilayeti'nden de delege gönderilmiştir.²

Milli Mücadele yılları sırasında Trabzon Vilayeti'nin Lazistan Sancağı'nın merkez kazası olan Rize, * milli teşkilatlanma konusunda üzerine düşen sorumluluğu

* Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü .

¹ Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, I, Ankara, 1993, s.25.

² Coşkun Alptekin, "Erzurum Kongresi" Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, I/1, Temmuz 1978, Erzurum, s. 39-40.

* Rize, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında Trabzon Vilayeti'nin Lazistan Sancağı'nın merkez kazası olup; bu günkü il sınırları, o tarihteki Lazistan Sancağı'nın

en iyi şekilde yerine getirmek için Trabzon Vilayeti'ndeki Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti ile beraber hareket etmiş ve Rize'de cemiyetin bir şubesini açarak büyük gayretle çalışmıştır.³

Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'nin işgali ve paylaşımı ve Milli Mücadele döneminde, Rize üzerinde Rum, Pontus ve Ermeni talep ve faaliyetleri, Rize'de büyük bir tepki ile karşılanmış ve milli heyecan yaratmıştır.⁴

Yurt genelinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesindeki iller de milli mücadele çabalarını ve örgütlerini her gün biraz daha güçlendirirken, iç ve dış tehlikeler de aynı hızla büyüyordu. Bölgede gelişen olaylar karşısında takip edilecek yolun tespit edilebilmesi için Trabzon'da kongreler toplanmıştı. İzmir'in işgalinden sonra Trabzon Vilayeti dahilindeki illerden gelen delegeler ise İkinci Trabzon Kongresi toplanmış,⁵ ve bir takım bölgesel kararlar alınmıştı. Ancak bölgesel çalışmaların yetersiz kaldığı kısa zamanda görüldüğünden, milli birlik ve beraberliği yurt çapında gerçekleştirmenin zorunluluğu kesinlikle ortaya çıkıyordu. Bu gerçeği gören Trabzon Vilayeti dahilindeki iller, ilk olarak komşuları Erzurum ile ilişki kurmaya karar verdiler. Çünkü Erzurumlular; merkezi İstanbul'da bulunan Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, bir şubesini Erzurum'da açmışlardı.⁶ Ayrıca Erzurumlular, Trabzon'daki ilk çalışmalara ve Milli Cemiyetlere destek olup onlara manevi güç veren⁷ XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'nın desteğine de sahipti.⁸

Milli Mücadele yolunda Erzurum'dan önce harekete geçen ve Erzurum'un kendileriyle beraber hareket edeceğinden emin olan⁹ Trabzon Vilayeti, milli ve meşru hukuklarının müdafasında azim ve gayretle ortaya atıldıklarında Erzurum, kendilerini takip etmiş, onun öncülüğünde diğer şark vilayetleri de Trabzon'u takipte büyük bir vatanseverlik duygusuyla kendilerine katılmışlardır.¹⁰ Milli Mücadele'nin

---

sınırlarını kapsamaktadır. Cumhuriyet dönemine kadar bir sancak olan Rize, 20 Nisan 1924 tarihinde il olmuştur. Bkz. Makbule Sarıkaya, Milli Mücadele Döneminde Rize, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2000, s. 1-3.

³ Sarıkaya, Milli Mücadele Döneminde Rize, s. 122-124.

⁴ Mesut Çapa, "Milli Mücadele Döneminde Rize", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XIII/39, (Kasım 1997), s. 867.

⁵ Trabzon'dan Atatürk'e, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı 1881-1981, Trabzon, 1981 s. 127.

⁶ Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, Erzurum, 1998, s. 31.

⁷ Fahrettin Kızıoğlu, Erzurum Kongresi, Ankara, 1993, s. 115.

⁸ Mahmut Goloğlu, Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Trabzon, 1981, s. 27.

⁹ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, Ankara, 1993, s.37.

¹⁰ Asuman Demircioğlu, Faik Ahmet (Barutçu) Ve İstikbal Gazetesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998, s. 102.

başladığı ilk yıllarda Erzurum'a gitmek için Trabzon üzerinden geçen bazı aydınlar (Cevat Dursunoğlu, Süleyman Necati Güneri Bey) Trabzon'daki cemiyetin çalışmalarını görmüşler ve o havadan etkilenecek büyük bir his birliği içine girmişlerdir.¹¹ Bu şekilde Erzurum'da cemiyet çalışmaları hızlanmıştır.¹²

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi ve Karadeniz sahillerinin de böyle bir işgale maruz kalacağı endişesiyle, Mustafa Kemal Paşa'nın Doğu Karadeniz kıyılarına bir çıkarma yapılması ihtimalinden bahseden 26 Mayıs tarihli telgrafi,¹³ hem Karadeniz'de hem de Erzurum'da endişe ile karşılanmıştır.¹⁴ Bu endişeler üzerine 28 Mayıs 1919 günü yapılan toplantıda Trabzon'un denizden gelebilecek düşman taarruzlarına açık olduğundan, burada önemli bir mukavemeti kökleştirmenin güçlüğü dikkate alınmış daha geniş, anlamlı ve tehlikeden uzak bir kongrenin Erzurum'da toplanması kararına varılmıştı. Bu karar, Milli Mücadele'nin temeli kabul edilen Erzurum Kongresi'nin belli başlı sebeplerinden biri olarak son derece önemlidir.¹⁵

Daha önce belirtildiği gibi, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti toplantı halindeyken, Erzurum'dan bir telgraf gelmiş ve bu telgraf toplantı da büyük bir sevinç yaratmıştı. Çünkü bu telgraf bir kongre teklifini ihtiva ediyordu. Telgraf hemen okunarak konu görüşülmeye başlandı. Trabzon'a bağlı Rize'nin Temsilcisi Mühendis Osman Nuri ve Trabzon'a bağlı Gümüşhane'nin Temsilcisi Zeki Kadirbeyoğlu'nun önerileri de göz önünde tutularak; Doğu illerinin tez elden bir kongreye çağrılmasına, kongrenin Erzurum'da yapılmasına, Trabzonluların geniş ve seçme temsilciler kadrosu ile kongreye katılmasına karar verildi ve bu karar derhal telgraf ile Erzurum'a bildirildi. Trabzon heyeti telgrafi 30 Mayıs 1919 da gönderdiği sırada telgraf Erzurum'a ulaşmadan Erzurumlular aynı tarihte Trabzon'a yeni bir telgraf göndermişlerdi.¹⁶

Trabzon'dan gelen bu kararı aynı gün telgrafla alan Erzurumlular, Trabzon Vilayeti delegelerinin teklifini saygı ile karşıladıklarını ve birbirleriyle sıkı sıkıya bağlı bulunan kıyı ve doğuluların kaderleri gibi artık amaç ve çabalarının da birleştiğini bildirmişlerdi.¹⁷ Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti

---

¹¹ Süleyman Necati Güneri, Hatıra Defteri, (Yayına Hazırlayan; Ali Birinci), Erzurum, 1999, s.82.

¹² Dursunoğlu, Mili Mücadele'de Erzurum, s.23-24 .

¹³ Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s. 27.

¹⁴ Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, s. 33-34.

¹⁵ Trabzon'dan Atatürk'e s.128.

¹⁶ Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, s. 73-75; Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, s. 54; Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Ankara, 1968, s 52-53.

¹⁷ Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s. 28.

Erzurum'dan gelen telgraftan sonra çalışmalarına aralıksız devam ederek, Erzurum'daki Kongreye katılacak delegelerini seçip gönderdi.¹⁸

25 haziran tarihinde Trabzon'dan gönderilen Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti Reisi Ziya imzalı telgrafta; Trabzon vilayet adına 20 delegenin hazırlandığı Erzurum'a bildirilmiştir.¹⁹ Bu delegeler 6 Temmuz da Maçka'dan hareket ederek,²⁰ 8 Temmuz'da Erzurum'a varmışlardır.²¹

Bu tarihlerde yani 8 Temmuz 1919'da Rize Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Reisi, Tuzcuzaade Şaban tarafından, Erzurum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyasetine bir telgraf gönderilmiştir. Kongreye Rize'den katılacak olan delegelerin bazı sebeplerle Erzurum'a geç gelececeklerini bildiren telgraf şu şekildedir:

Rize, 8 Temmuz 1335 (1919)

Erzurum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Riyasetine:

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin (23 Şubat 1919) yaptığı birinci Kongresi Murahhas-ı sabıkı (İstanbul'a gidip, "kendiliğinden Saltanat Şurâsı'na iştirak ederek, Amerikan Mandaterliği'ni istemesi üzerine", vazifesine son verilmiş) olup, Vilayat-ı Şarkıyye Kongresi'ni tenvîr eden; ve bu kâfiye ile, birkaç gün mukaddem Dersaadet'ten şehrimize vürûd eden, ve bu defa Sürmene Kazası'ndan Muraahhas seçilen, (Avukat ve Gazeteci, Eyyubizade) ömer Fevzi bey ile, Rize Murahhasları, vesaiti nakliyye tedarükü müşkilatından nâşî, ancak (11 Temmuz 1919) Cuma günü buradan hareket edebileceklerinden, Kongrece ittihaz olunacak müzakerat ve mukarreratın, Çarşamba gününe te'hiri, ma'ruzdur.

Rize Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Reisi Tuzcuzaade Şaban²²

Rize Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nden, kongreye katılacak olan delegelerle ilgili olarak gönderilen 12 Temmuz tarihli başka bir telgraf ise şu şekildedir:

12 Temmuz 1335 (1919)

Murahhas intihab edilen Şaban ve (Mühendis) Osman (Nurî) Efendiler'in vukuu istifalarına mebni, Hacı Reşid ve (Batum'da haftada üç defa çıkan "Saday-ı

¹⁸ Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, Ankara, 1959, s. 78.

¹⁹ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 164

²⁰ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 172.

²¹ Alptekin, "Erzurum Kongresi", s. 38; Trabzon'dan Atatürk'e s.138.

²² Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, s. 173.

Millet" Gazetesi sahibi, Hemşinli Memişoğlu Hoca Necati Efendiler, murahhas, intihab edilmiş; ve Necati Efendi, müteheyyi-i hareket bulunmuş olduğu, maruzdur.

Rize Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Reisi Tuzcuzade Şaban²³

Daha önce 10 Temmuz 1919 olarak belirlenen Erzurum Kongresi, bazı sebeplerden dolayı, belirtilen tarihten sonra, 23 Temmuz 1919 da toplandı.²⁴ 23 Temmuz da yapılan Erzurum Kongresi'ne Trabzon Vilayeti'nden katılan 17 delegeden ikisi Rize Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti üyesidir.²⁵ Bu kişilerin isim ve görevleri şöyledir:

Trabzon Rize Livası; Saday-ı Millet Gazetesi sahibi Hemşinli Hoca Necati (Hemşinli gazeteci)**

Trabzon Rize Livası; Abaza Hakkı (Dava vekili)***

23 Temmuz'da başlayan Erzurum Kongresi'nde, başkanlık seçiminde Trabzon delegeleri arasında Mustafa Kemal'in başkan seçilmesi fikrine karşı olanlar vardı. Sürmene delegesi Fevzi Bey, tanınmış bir kişinin, hele bir komutanın

---

²³ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, s. 179.

²⁴ Goloğlu, Erzurum Kongresi, s. 68.

²⁵ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.89-91; Goloğlu, Erzurum Kongresi, s.78-80.; Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s.2-29.

** Hafız İsmail Hakkı Efendi; 1884'te Rize'de doğdu. Babası Gencağaoğlu Ali, annesi Fatma hanımdı. Beş yıl Rize adliyesinde zabıt katibi oldu sonra davavekilliğine başladı. Erzurum kongresine Lazistan/Rize mümessili olarak katıldı. 1930 da Iğdır'da dava vekilliği yaparken, 1941 de vefat etti. Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 216.

***Memişoğlu Hoca Necati; Çamlıhemşin Nahiyesi Çinçiva (Şenyuva) Köyünden Memişzade Reşid Bey İle Safiye Hanımın oğludur. 1303 (1887) baharında doğdu. Köyünde eğitim gördükten sonra Erzurum'da fırıncılık yaptı. Yetimhoca medresesini birincilikle bitirdi. Daha sonra İstanbul'a giderek hukuk fakültesini bitirdi. 1914 de Kafkas cephesinde gönüllü mücahitler ile birlikte Ruslarla savaştı. Erzurum Kongresi'ne Rize mümessili olarak katıldı. Manda aleyhindeki olumlu çalışmaları ile kendisini sevdirdi. Daha sonra Millet Meclisinde 1. Dönem Lazistan/Rize mebusu olarak seçildi. Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, s. 216-217; Memişoğlu Hoca Necati Bey; Hem Saday-ı Millet Gazetesini çıkarıyor, hem ziraat ve Ticaret ile uğraşiyor hem de avukatlık yapıyordu. Öte yandan Rusça da biliyordu. Bkz. Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s. 30; Alptekin, "Erzurum Kongresi", s. 39. Anadolu Ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal Ve Yerel Kongreler s. 32-35.

başkanlığa getirilmesinin, yurt dışında yankılar meydana getireceğini ileri sürdü.²⁶ Ancak bu öneriler kabul görmedi.²⁷

Kongre başkanlığına oybirliği ile Mustafa Kemal seçildikten²⁸ sonra, milli meseleler için görüşmelere başlandı. Milli konuların görüşülmesinin yanında, kongreyi ilgilendiren işlerin yürütülmesi için bazı kişi ve heyetlerin seçimi zorunlu olduğundan bu konuyla ilgili seçimler yapıldı. Rizeli delegelerin aday olduğu seçimler ve sonuçları ile kongre görüşmeleri sırasında konuşan Rizeli delegelerin konuşmaları, kronolojik olarak kısaca şu şekildedir:

Kongre Dîvanı Zabıt Katipleri seçimlerine Rize delegelerinden (Batum'da çıkan Sadayı Millet Gazetesi sahibi, Muallim, Hemşinli Memişoğlu Hoca Mehmed) Necati Bey ve (Hacıgençağaoğlu Hafız İsmail) Hakkı Bey katılmış ve 1 oy almışlardı.²⁹ Ve Kongre Divanı Zabıt Katibi seçilememişlerdir.

Erzurum Kongresi'nin ikinci günü, Kongre sırasında 6 Doğu Karadenizli delegenin verdiği 6 maddelik taktir 24 Temmuz 1919'da Kongreye sunulmuştur. Bu taktir şöyledir:

Kongre Riyaseti Muhteremesine;

1. Zabıt Katipleri tayin edilmeden, müzakereye başlanılmaması.
2. Kongre'nin ittihaz etmesi lazım gelen mukarreratına esas olmak üzere, 15 kişilik bir muvakkat heyet-i muntahabe tarafından, bir Program tanzim edilmesi.
3. Program Heyeti tarafından tertip ve tanzim edilecek mevad ve mesail, mevki-i müzakereye konmazdan ve yirmi dört saat evvel, murahhaslara tevzi kılınması.
4. Kongrenin bir heyet-i muntahabesi tarafından idare edilmek üzere, bir gazetenin neşrolması.
5. Kongrenin maksadı teşekkülü hakkında, siyasi bir Beyannamenin Türkçe, Fransızca ve İngilizce neşredilmesi ve Dersaadet'te bulunan İtilaf Mümessilleri'ne, tebliğ edilmesi.
6. (İtimatname, Beyanname) ve Program Encümenleriyle, daimi olarak Mali, Müdafaa-i Milliye, Nizamname, Propaganda ve Matbuat Encümenleri'nin teşkili.

²⁶ Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983, s. 95.

²⁷ Goloğlu, Erzurum Kongresi, s. 80.

²⁸ Goloğlu, Erzurum Kongresi, s 81.; Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, s.99-100.

²⁹ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 22-26.

İşbu mevadın ehemmiyetine ve maksad-ı gayemize vaki olacak tesirine mebni, her şeyden akdem olarak, nazar-ı dikkate alınmasını; ve Heyet-i Muhteremce kabul buyrulmasını, teklif ederiz.

Yukarıdaki bu takrire imza koyan altı kişiden biri de, Rize Mümessili: Mehmed Necati³⁰ idi. Takrirden de anlaşıldığı gibi neşriyata özel bir önem verilmesi esası üzerinde durulmuş, kongre tarafından idare edilecek bir gazetenin çıkarılması, farklı dillerde beyannameler yayınlanması ve nizamname, matbuat ve propaganda işleri için heyetler kurulması önerilmiştir.

Bu takrirden sonra çeşitli konulardaki seçimlere devam edilmiş, 24 Temmuz Perşembe günü Kongrece 15 kişilik Program Encümeni seçimi yapılmış, seçime katılan Rize Delegesi Necati Bey 35 rey almış ve Program Heyetine seçilmiştir.³¹ Aynı gün yapılan Nizamname Encümeni seçimine de adaylığını koyan Memişoğlu Necati Bey 13 oy alarak seçilememiştir.³²

27 Temmuz 1919 Pazar günü, Program Encümeninin, yedi vilayetten dışarı güçlü yasaklayan karar maddesi Kongreye sunulmuş, Rize delegesi Necati Bey söz alarak görüşlerini belirtmiştir. Bu kararın altında imzası olan Necati Bey, bu konuda, muhacerete kesinlikle meydan verilmemesi gerektiğini belirtmiştir.³³

Bu arada Erzurum Kongresine katılacak olan delegeler Kongre başladıktan sonra da gelmeye devam ediyordu. 29 Temmuz 1919 Salı günkü Kongre'nin 6. içtimasında Rize Sancağının Atina/Pazar kazasından gelen ve aynı gün mazbatası okunan bir mümessil olan Kulaçzade Ahmet Efendi; Pazar Muhafaza-ı Hukuk Cemiyeti Reisi Ziya imzası ile gelmiş Sürmene Muhafaza-ı Hukuk Cemiyeti Riyaseti üyesiydi.³⁴

Erzurum Kongresi görüşmeleri devam ederken, 2 Ağustos 1919 tarihli içtimada Nizamnamenin 6. maddesi görüşülürken, Vilayeti Şarkiye kavramı üzerinde konuşan Necati Bey, Anadolu Şarki Vilayetleri içinde Trabzon Vilayeti'nin ve Canik Sancağının yer aldığını belirtmiştir. Necati Bey, ayrıca askeri teşkilatlanma konusunda da söz almış ve ahzı askerlik konusunda bazı maddelerin konulmasını istemiştir.³⁵

---

³⁰ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s. 30.

³¹ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s. 31,44

³² Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s.47

³³Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 44, 92-105; S. Esin Dayı, "Erzurum Kongresinde "Pontus Meselesi", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu, Samsun, 2000,s. 101.

³⁴ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s. 122

³⁵ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s. 148-156

3 Ağustos 1919 tarihinde Kongre Riyaseti Aliyyesine sunulan takrirde Rize Mümessilleri, Necati (Memişoğlu) ve İsmail Hakkı (Gençağaoğlu)'nun imzaları vardı. Kongreye sunulan takrir ise şöyledir:

“Millet ve memleket halâsının katiyyen tahakkukundan ibaret olan amali cemiyet, ancak Millet Meclisi'nin toplanarak, hukuk-ı teşriyye ve hakkı murakebesine, tamamen emniyet ve serbesti ile bilfiil sahip bulunması cihetiyle tahakkuk edeceğinden, Cemiyetin alacağı vaziyet-i atiyeyi, Kongre tayin etmelidir.

Çünkü, Onuncu Madde'de gösterildiği vecih üzere, Cemiyet, teşkilatı mevcudiyesiyle muhafaza-i mevcudiyet eder ise, Meclisi Milli'de bulunan Grubuna, bir Cemiyeti Hayriyye olduğundan dolayı, yardım ve muavenet edemez. Meclisi Milli dahi, fesih veya bir suretle, Âmâli Cemiyete hadim olmak kaabiliyetini izhar edemez ise Âmâli Mukaddesei Cemiyet, büsbütün mahvolacağı cihetle; vaziyetini tayin, Kongreye ait bulunması, her cihetle faydalı bulunduğu; zirde sureti muharrer bulunan maddenin aynen onuncu madde yerine ikamesi teklifinde bulunduğu beyan olunur.”³⁶

3 Ağustos'da Rizeli delegelerin sunduğu takrir aynı gün okundu.³⁷ Bu takririn (Nizamnamenin 7. maddesine zeylinde)son madde olarak kabul edilmesine karar verildi. Böylece “maksadı meşrûnun istihsali akabinde, her vilayetin nakdi mevcudesi, mahalli merkezi idare ve Heyet-i Temsiliyesinin ceminde, varidatın altına, tensip edeceği umumi hayriyyeye sarf olunur” ibaresi kabul edildi.³⁸

4 Ağustosta Trabzon grubu adına Bütçe Encümenine 3 kişi seçilmiştir. Bu seçimde oy kullanan 14 Trabzon Vilayeti delegesi arasında Rize delegeleri Hakkı Efendi ve Necati Bey de yer almaktadır.³⁹

5 Ağustosta yapılan 11. içtimada Rize'den Necati ve Hakkı Efendilerin yanında Ahmet Efendi de İkinci Nizamname Encümeni seçimlerinde yer almıştır. Bunlardan Necati Efendi 17, Ahmet Efendi 9 ve Hakkı Bey 11 oy almışlardır. Neticede Necati Bey seçilmiştir.⁴⁰

Erzurum Kongresi'nin son günü olan 7 Ağustosta Heyeti Temsileye için seçilecek adaylar arasında Rize'den Necati Efendi de bulunmaktadır.⁴¹ Aday

---

³⁶ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 160.

³⁷ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi,II, s. 167

³⁸ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 174-175

³⁹ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s.180

⁴⁰ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s.200-201

⁴¹ Dursun Ali Akbulut, Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler, Erzurum, 1989, s. 32-35

gösterilenlerin mazbataları aynı gün okundu ve Rize delegesi Necati Efendi 8 oy aldığından Heyeti Temsiliye üyesi olmadı.⁴²

Uzun süre devam eden görüşmelerin sonunda, 7 Ağustos 1919 da çalışmalarını bitiren Erzurum Kongresi bir Beyanname yayınladı. Kongre sonunda yayınlanan bu beyanname "Mondros Mütarekesi'nden sonraki günlerde, gittikçe artan anlaşmayı bozucu hareketler, ve İzmir, Antalya, Adana bölgeleri gibi memleketimizin en önemli parçalarının işgali ve Aydın ilinde yapılan dayanılmaz Yunan faciaları, Ermenilerin Kafkasya içlerinden sınırlarımıza kadar dayanan katliam ve İslam halkını imha politikasıyla istila hazırlıkları, Karadeniz kıyılarında Pontus hülyasını gerçekleştirmek amacıyla hazırlıklar yapılması, ve sırf bu amaçla Rus kıyılarından göçmen namıyla akın akın gelen yabancı Rumların ve bu arada silahlı eşkiya çetelerinin çağrılıp sevk edilmesi gibi olaylar karşısında, kutsal yurdumuzun bölünüp dağılması tehlikesini gören milletimiz, hiçbir suretle milli iradeye dayanmayan Merkezi Hükümetimizin bu elem ve facialara çare bulamayacağını, bir takım uğursuz misallerle inanmış; ve birçok etkenler altında, ihtimal ki daha acı, kabul ve hazmı imkansız kararlara da baş eğebileceğini düşünerek, derin bir endişe içinde bulunuyor. Binaenaleyh, kendini en yakın ve pek kanlı tehlikeler karşısında gören Doğu Anadolu Vilayetlerinin mukadderatını tek başına korumak amacıyla, her tarafta milli vicdandan doğmuş cemiyetlerin katılımıyla bir süre önce toplanmış olan Erzurum Kongresi, 7 Ağustos 1919 da 10 maddelik kararları almıştır." denilmektedir.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlardan özellikle bütün vatanın mevcut durumu ve geleceği ile ilgilidir. Vatanın bir parçası olan Doğu Karadeniz Bölgesi'ni de içine alan kararlar, Rize'nin geleceği ve o tarihten sonra yapacağı işler konusunda yol gösterici olması babında aşağıdaki maddeler oldukça mühimdir.⁴³

Beyannamenin girişinde Karadeniz'deki durum: "Karadeniz sahilindeki Pontus hayalini tahakkuk ettirmek gayesiyle hazırlıklar yapılması ve sırf bu maksatla Rusya (Karadeniz) sahillerinden göçmen adı altında Rum eşkiya çetelerinin getirilmesi üzerine milletimiz canı ve vatanı hususundaki bu tehlike karşısında endişeye düşmüştür." şeklinde değerlendirildikten sonra Kongre maddelerine geçilmiştir.⁴⁴

Madde 1: Trabzon Vilayeti ve Canik (Samsun) Sancığı ile Doğu Vilayetleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakir, Elaziz, Van, Bitlis Vilayetleri ve bu çevrenin içindeki bağımsız livalar, hiçbir sebep ve bahane ile birbirinden ve Osmanlı toplumundan ayrılmak imkanı tasarlanamayan bir bütündür. Bu bölgeler halkı, kıvanç ve tasada tam bir beraberliği kabul eder ve mukadderatı hakkında aynı

⁴² Akbulut, Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler, s. 27; Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 233

⁴³ Sankaya, Milli Mücadele Döneminde Rize, s. 150.

⁴⁴ Erzurum Kongresinin 60. Yıl Dönümüne Armağan, Erzurum, 1979, s. 11.

ülküyü amaç olarak alır. Bu çevrede yaşayan bütün İslam toplumlari, yürekleri birbirine karşı fedakarlık duygularıyla dolu, yöre ve soy özelliklerine saygılı, öz kardeşirler.

Madde 2: Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine yönelmiş sayılacağından, hep birlikte direnip savunma ilkesi kabul edilmiştir.⁴⁵

Madde 5: Hıristiyanlara, siyasal egemenliği ve toplum düzenini bozacak biçimde yeni imtiyazlar verilmesi, kabul edilemez.⁴⁶

Görüldüğü üzere bu beynamede; doğrudan Rize ve çevresini tehdit eden Rum ve Ermeni tehlikesine yer verilmiş, alınan kararların ilkinde; Trabzon Vilayeti ve Canik Sancağıyla, Şark Vilayetleri'nin ve bu saha içindeki bağımsız sancakların birbirlerinden ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmaz bir bütün olduğu ve bölge halkının birbirleriyle kardeş oldukları belirtiliyordu.⁴⁷ Böylece Trabzon Vilayeti dahilinde olan Rize'nin de vatanın bölünmez bir parçası olduğu gerçeği, Rize delegelerinin beynamedeki imzalarıyla resmen kabul edilmektedir.⁴⁸

Beyannamenin maddeleri, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı için ulusal iradeyi hakim kılmayı ve her türlü müdahale ve işgale karşı birlikte savunmayı esas almaktaydı. Bu şekilde, her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik amacına yöneltilmiş sayılacağından, birlikte savunma ve karşı koyma ilkesinin kabul edilmesi esasını,⁴⁹ Rizeliler adına kongreye katılan delegeler, bütün maddeleri olduğu gibi bu esasları da canı gönülden kabul etmişlerdir. Kongre beyannamesini imzalayan 45 kişi arasında Necati, Hakkı ve Ahmet Efendiler de yer almaktadır.⁵⁰

Erzurum Kongresi'nin kararı gereğince; Doğu illerindeki Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin merkez ve şubeleri ile Trabzon'daki Muhafaza-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin merkez ve şubeleri ortadan kalktı⁵¹ ve hepsinin yerine Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubeleri kuruldu. Barutçuzade Ahmet Efendi, merkezi Erzurum'daki Şarki Anadolu Müdafaa-i

---

⁴⁵ Alptekin, "Erzurum Kongresi", s. 42-43.

⁴⁶ Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, Nutuk/Söylev, I, 1989, s. 89.

⁴⁷ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 168 ; Goloğlu, Erzurum Kongresi, s. 201.

⁴⁸ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 251-254.

⁴⁹ Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s. 31; Mesut Çapa, "Karadeniz'de Pontusculuğun Sonu; Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu", 19 Mayıs Ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler, Samsun, 2000, s.54.

⁵⁰ Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, II, s. 245

⁵¹ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952, s. 507

Hukuk Cemiyeti'nin Trabzon şubesinin başkanı oldu. Milli Müfreze komutanı Yahya Kahya da il yönetim kurulu danışman üyeliğine getirildi.⁵²

Erzurum Kongresi'nden sonra da Erzurum ile ilişkilerini devam ettiren Rize güvenlik konusunda da komşusunun fikir ve yardımlarına ihtiyaç duymuştur. Rize sınırındaki eşkıyaların saldırıları nedeniyle, firari ve bakaaya erlerin bir kısmının bölge jandarma bölüğüne kayıtlarının yapılması isteğiyle, Yusufeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyaseti, 2 Ekim 1919 da Erzurum Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ne bir yazı göndermişti.⁵³

Erzurum Kongresi; Milletın temsilcilerinin Erzurum'a gelmesiyle, kutsal vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak, Yunan ve Ermeni emellerine kurban etmemek için çalışmaya başlamış ve Milli Mücadele tarihimizin en önemli kararları alınmıştır. Milli Mücadele tarihinin mihenk taşlarından biri olan Erzurum Kongresi'nde Rizeli delegeler de yerini almış, milli mücadele sürecinde yapılan bütün çalışmalara iştirak etmiş ve alınan milli kararlar ve faaliyetler sırasında üzerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT Dursun, Ali, Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler, Erzurum, 1989.
- ALPTEKİN Coşkun, "Erzurum Kongresi" Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, I/1, Temmuz 1978, Erzurum, s. 35-49
- Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, I, Ankara, 1993
- ATATÜRK Gazi Mustafa Kemal, Nutuk,/Söylev, I, Ankara, 1989.
- BELEN Fahri, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983
- ÇAPA Mesut, "Karadeniz'de Pontusculuğun Sonu; Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu", 19 Mayıs Ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler, Samsun, 2000, s. 53-66.
- ÇAPA Mesut, "Milli Mücadele Döneminde Rize", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XIII/39, (Kasım 1997), s. 865-874.

⁵² Goloğlu, Milli Mücadelede Trabzon, s. 32.

⁵³ TİTE, K: 31, G: 171, B: 171.

- DAYI Esin, "Erzurum Kongresinde "Pontus Meselesi", 19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu, Samsun, 2000, s. 79-115.
- DEMİRCİOĞLU Asuman, Faik Ahmet (Barutçu) Ve İstikbal Gazetesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998
- DURSUNOĞLU Cevat, Milli Mücadele'de Erzurum, Erzurum, 1998.
Erzurum Kongresinin 60. Yıl Dönümüne Armağan, Erzurum, 1979.
- GOLOĞLU Mahmut, Milli Mücadele'de Trabzon ve Mustafa Kemal Paşa, Trabzon, 1981.
- GÖKBİLGİN Tayyip , Milli Mücadele Başlarken, Ankara, 1959.
- GÜNERİ Süleyman Necati, Hatıra Defteri, (Hazırlayan; Ali BİRİNCİ), Erzurum, 1999.
- KARABEKİR Kazım, İstiklal Harbimiz,I, Ankara, 1993.
- KIRZIOĞLU Fahrettin, Erzurum Kongresi, Ankara, 1993.
- SARIKAYA Makbule, Milli Mücadele Döneminde Rize, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2000
- TİTE(Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi), Klasör: 31, Gömlek: 171, Belge: 171.
Trabzon'dan Atatürk'e, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı, Trabzon, 1981.
- TUNAYA Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952.

ABSTRACT

The congress of Erzurum was constructed between 23 July-7 August in 1919. The aim of the congress was to protect the unity of Turkish matherland and struggle for national rights against demand of the Armenians and Greeks in Anatolia.

14 delegates have joined to the congress of Erzurum from Trabzon Vilayets. Two of the delegates were from Rize. (Mr. Necati and Mr. Hakkı)

While national subject were netatiated the condidates from Rize had also an important role during the decissions of Congress of Erzurum.